

До разової спеціалізованої ради ДФ 58.053.019
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
(46027, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса, 2)

РЕЦЕНЗІЯ

доктора педагогічних наук, професора, декана факультету
філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Вільчинської Тетяни Пилипівни

на дисертаційне дослідження Пелешок Ольги Олексіївни на тему:
«Красназавчий наратив районної преси Тернопільщини початку ХХІ
століття», представлене на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі
спеціальності 061 «Журналістика»

Всебічний аналіз дисертаційного дослідження Пелешок Ольги Олексіївни на тему «Красназавчий наратив районної преси Тернопільщини початку ХХІ століття», представленого до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії на засіданні разової спеціалізованої вченої ради ДФ 58.053.019 Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, дає змогу зробити комплексний висновок щодо його актуальності, ступеня обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, достовірності та значущості отриманих результатів, наукової новизни, теоретичної та практичної цінності, надати загальну оцінку дисертації.

Актуальність теми дисертаційної роботи.

Дослідження регіональної преси як унікального масовокомунікаційного і соціокультурного феномену, що посідає важливе місце в духовному, громадсько-політичному та культурному житті держави, належить до перспективних напрямків сучасної медіагалузі. Помітний інтерес викликає районна періодика, яка, попри тривалий період свого існування, залишається маловивченою. Повною мірою це стосується красназавчої наповненості преси Тернопільщини, яка в контексті функціонування регіональних видань України ще не виокремлювалася в

окреме комплексне дослідження, а розглядалася принагідно крізь призму інших сфер суспільного життя – національного питання, історії, культури. Відтак проблема збереження краєзнавчо-історичної спадщини як виразника національних цінностей і традицій українського народу та ролі районної преси в цих процесах залишається пріоритетною у сучасній науковій парадигмі.

Усе це визначає актуальність і своєчасність дисертаційної праці О. О. Пелешок, спрямованої на дослідження основних тенденцій краєзнавчого нарративу в районній друкованій періодиці Тернопільщини початку XXI століття, мета якої полягала в теоретичному обґрунтуванні та емпіричному підтвердженні його функціонування та жанрово-тематичної специфіки.

Крім того, актуальність рецензованої праці зумовлена її інтегральним, міждисциплінарним характером, тобто спрямованістю в інші наукові галузі, зокрема журналістикознавство, краєзнавство, літературознавство, культурологію, історію тощо.

Актуальність теми задекларованого дослідження, крім вступу, підтверджує також низка інших положень, зазначених на с. 68 про «зміщення пріоритетів досліджень на користь історії краю, родини, соціальної історії», на с. 124 про «недостатнє вивчення проблеми рубрикації газети», на с. 169 про те, що «еволюція жанрової системи періодичної преси є одним із найдискусійніших питань у теорії журналістикознавства».

Заслуговує схвалення те, що тема дисертації тісно пов'язана з пріоритетними напрямками досліджень кафедри журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Сучасні тенденції розвитку медіагалузі та регіональні ЗМІ» (НДР № 0118U003135).

Наукова новизна результатів проведених досліджень.

Дисертаційне дослідження О. О. Пелешок характеризується новизною та оригінальністю завдяки комплексу проблем, розглянутих у ході аналізу.

Спираючись на сучасні досягнення медіагалузі та краєзнавства, дослідниця удосконалила термінологічний апарат. Уперше запропонувала розуміння поняття краєзнавчої наповненості ЗМІ в системі наук про медіа та простежила відповідну наповненість районної друкованої преси Тернопільщини початку ХХІ ст., вибравши для цього із загального масиву газетних матеріалів публікації на краєзнавчу тематику, встановивши специфіку їх наративів, зокрема тематичні категорії та жанрові форми їхньої реалізації. О. О. Пелешок уперше всебічно дослідила стан вивчення районної періодики у вітчизняному журналістикознавстві, удосконалила концептуальні положення про наративний інструментарій у медіагалузі, розширила уявлення про жанрову своєрідність краєзнавчого контенту.

Найбільш важливими результатами роботи, що визначають її новизну, вважаємо:

- 1) виокремлення поняття «краєзнавчий наратив» (формулювання визначення, характеристика ознак);
- 2) розроблення класифікатора жанрів окремих краєзнавчих наративів у районній друкованій пресі;
- 3) створення та апробацію методики аналізу краєзнавчих наративів.

Дотримання норм академічної доброчесності.

Дисертацію було перевірено на наявність академічного плагіату. Отримані результати засвідчують її самостійний характер та індивідуальність. Рівень схожості з іншими науковими працями відповідає вимогам. По всьому тексту роботи простежується єдиний стиль викладу. Некоректно оформлених запозичень чи будь-яких ознак неправомірного використання матеріалів інших дослідників без зазначення їхнього авторства не виявлено.

Практична цінність роботи та рекомендації щодо їх подальшого використання.

Практичне значення одержаних результатів передбачає можливість їхнього використання для вдосконалення низки ключових понять

концептосфери краєзнавчих медіатекстів. У науково-практичній площині репрезентовані в роботі теоретичні положення, методологічний інструментарій та фактологічна база можуть стати основою для подальших ґрунтовних досліджень краєзнавчої складової медіа. Крім того, за словами дослідниці, їх можна використати в історико-бібліографічних та історико-пресознавчих студіях новітнього етапу історії української преси зокрема та журналістики загалом. Слушним вважаємо виокремлення значення отриманих результатів для навчального процесу. Так, їх можна застосувати при укладанні програм і змістових модулів, розробленні лекційних і семінарських курсів із теорії та історії соціальних комунікацій, а також як матеріали до низки інших навчальних дисциплін у підготовці фахівців зі спеціальності 061 Журналістика.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Достовірність наукових результатів, висновків та рекомендацій у роботі досягається коректним використанням різних методів, що дозволило О. О. Пелешок скласти власний алгоритм аналізу краєзнавчих наративів, презентованих у районних періодичних виданнях. Дисертантка вдало застосувала методологію історіографічних та пресознавчих досліджень, що передбачало використання таких методів, як бібліографічно-описовий, системно-хронологічний, структурно-типологічний, а також контент-аналізу, емпіричного аналізу та інших. Авторка вміло послуговувалася й загальнонауковими методами, насамперед аналізу, синтезу, класифікації.

У дисертації також всебічно і повно представлена теоретико-методологічна основа дослідження (імпонує докладний аналіз праць не лише українських, а й зарубіжних учених) та широка емпірична база (14169 номерів районних газет Тернопільської області, які вийшли впродовж 2000-2015 рр.). При цьому О. О. Пелешок чітко умотивовує хронологічні межі моніторингу. Так, вибір нижньої межі зумовлений прагненням з'ясувати, як у новому тисячолітті реалізується краєзнавча складова в районній пресі,

актуалізована різними політичними, соціально-економічними, культурними та іншими чинникам, тоді як верхньої – реформуванням українських державних ЗМІ, якими переважно і були районні газети (Закон України «Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації» від 24 грудня 2015 р.). Загалом дослідницею було опрацьовано 7873 краєзнавчих наративи у 17 періодичних виданнях (с. 59). Зауважимо, що подібні дані були б доречними у вступі та конкретизували б об'єкт дослідження.

Достовірність отриманих результатів значною мірою забезпечує використання методу контент-аналізу, що передбачає встановлення кількісних показників матеріалів краєзнавчої проблематики за тематикою і жанрами.

Відзначимо також логічну і наукову обґрунтованість висновків як до всіх розділів, так і загальних, численні рисунки і таблиці.

Змістове наповнення дисертаційного дослідження.

Слід відзначити виважену загальну логіку дослідження, відображену в структурі роботи, відповідно до якої розкриваються основні положення.

У вступі, як і годиться, сформульовано мету, завдання, вказано об'єкт і предмет дослідження, окреслено методи, обґрунтовано актуальність теми, наукову новизну дослідження, зазначено практичне значення отриманих результатів, апробацію матеріалів дисертації.

Метою роботи було дослідити жанрово-тематичні особливості краєзнавчого наративу районної преси Тернопільщини початку ХХІ ст. Завдання дослідження та його етапи демонструють спрямованість наукового пошуку на конкретні проміжні результати і послідовність їх отримання.

Структура роботи засвідчує орієнтацію авторки на поліаспектність і повноту аналізу. Дисертація складається з трьох розділів, які об'єднують вісім підрозділів. У першому з них проаналізовано стан наукової розробленості проблеми краєзнавчого наративу в контексті соціальних комунікацій, зокрема, розкрито широку панораму наукових поглядів на

районну пресу; подано визначення поняття «нарратив» та окреслено його місце в системі соціальних комунікацій і журналістики; встановлено громадсько-політичні, наукові та медійні витоки краєзнавчих досліджень, які посприяли медійній репрезентації краєзнавства в районній пресі Тернопільщини.

Зауважимо, що науковий апарат дисертації збалансований. Імпонує, як дослідниця умотивовує використання терміносполук «краєзнавчий нарратив», «краєзнавчий медіанарратив», «краєзнавчий контент». Зважаючи на складну природу об'єкта і предмета дослідження, обґрунтовує релевантність використання саме терміна «нарратив», а не «розповідь», «історія», «дискурс» та под.

Загалом композиція дисертації логічна, вона складається з двох проблемно орієнтованих частин. Якщо перша (перший розділ) спрямована на аналіз теоретичних засад дослідження, то друга (другий і третій розділи) – на характеристику районної преси Тернопільської області та краєзнавчого контенту в ній.

Найбільш істотні наукові результати, представлені в другому і третьому розділах, можна окреслити такими положеннями:

- встановлено суспільно-політичні, історичні, культурні та інші чинники, що впливали на становлення краєзнавчого нарративу в інформаційному просторі Тернопільщини;

- запропоновано умовне медіарайонування Тернопільської області, що включає північний медіарайон (Зборівський, Збараський, Лановецький, Шумський, Кременецький), центральний (Бережанський, Козівський, Підгаєцький, Тербовлянський, Тернопільський, Підволочиський, Гусятинський) і південний (Борщівський, Буцацький, Заліщицький, Монастириський та Чортківський) та визначено районні газети, які доповнюють інформаційний простір області загалом;

- проаналізовано архітектоніку краєзнавчих нарративів на шпальтах районних видань Тернопільщини;

– визначено проблемно-тематичні групи краєзнавчих наративів (географічна, економічна, історична, мистецька та етнографічна);

– з'ясовано жанрову специфіку краєзнавчих наративів, представлених такими художньо-публіцистичними жанрами, як нарис, зарисовка та життєва історія.

Висновки в роботі чіткі і маніфестують основні результати виконаного дослідження. Вони ґрунтуються на узагальнених твердженнях, викладених після кожного розділу.

Переконливо виглядає список використаної літератури і джерел, що включає 722 позиції. До позитивів дисертаційної праці слід віднести додатки, насамперед додаток В, що презентує тематичні різновиди краєзнавчих рубрик районних газет Тернопільщини.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим нормам.

Загалом структурування, виклад матеріалу й оформлення роботи О. О. Пелешок здійснено відповідно до вимог на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Внаслідок проведеного комплексного дослідження одержано низку фактів, що заслуговують схвалення, а саме: встановлення залежності краєзнавчих наративів від суспільно-політичних, економічних, історичних, культурних та інших чинників, доцільність використання терміна «краєзнавчий наратив», визначення комунікативного потенціалу районної преси Тернопільщини загалом та динаміки історичного розвитку конкретного видання зокрема, аналіз редакційної політики щодо персоналізації авторів краєзнавчих матеріалів, зосередження уваги на ролі тематичної сторінки в газеті та спеціальних (святкових, ювілейних) випусках, а також запропонована жанрово-тематична характеристика краєзнавчих наративів у районній пресі Тернопільської області XXI ст.

Відзначимо, що дисертаційне дослідження викликає неабиякий інтерес і повагу ретельністю виконаного аналізу. Зокрема, високо оцінюємо роботу в

аспекті систематизації зібраних фактів, паспортизації джерельного матеріалу. Відзначимо також стилістичну культуру дисертаційного тексту, його продуману структуру, точність і стислість висновків до розділів, концептуальний характер висновків до всієї дисертації.

У роботі О.О. Пелешок представила нове бачення актуальної інтегральної проблеми, пов'язаної із функціонуванням регіональної, зокрема районної, преси Тернопільщини початку ХХІ ст. Дисертація формує цілісне уявлення про основні тенденції краєзнавчих процесів у наративній рецепції районної духовної періодики. Зміст роботи повною мірою розкриває ключові аспекти задекларованої теми, відповідає меті і завданням, а отримані результати засвідчують новизну дослідження.

Повнота викладу основних положень дисертації в наукових публікаціях.

Основні положення та найбільш важливі результати дисертаційного дослідження, поданого до захисту, опубліковані в необхідному обсязі в наукових виданнях України та закордоном, пройшли відповідну апробацію на міжнародних і всеукраїнських наукових, науково-практичних, науково-теоретичних конференціях, засіданнях кафедри журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка та кафедри технологій інформаційних медіа Варшавського університету в Польщі під час міжнародного наукового стажування (2019 р.). Результати, отримані дисертанткою під час виконання роботи, представлені в 7 основних публікаціях, із яких 4 статті у наукових фахових виданнях України, 1 – у виданні, внесеному до міжнародної наукометричної бази Scopus, 2 – у періодичних виданнях країн, що входять до Організації економічного співробітництва та розвитку Європейського Союзу, а також матеріалах конференцій (10) та інших виданнях (2). Загалом вимоги щодо кількості та якості публікацій виконано.

Зауваження та дискусійні положення до змісту дисертації.

Відзначаючи серйозність, наукову добросовісність та цінність рецензованого дисертаційного дослідження, вважаємо за необхідне вказати окремі дискусійні положення та висловити деякі зауваження та побажання:

1. На наш погляд, подекуди доцільно було б змінити послідовність викладу певних положень, як-от відповідно до змісту поміняти місцями два останні завдання у вступі (с. 20), а також переставити місцями підрозділи 3.1.1. і 3.1.2, оскільки переважає в краєзнавчих наративах історична тематика.

2. Бажано було б уніфікувати в роботі деякі терміни, наприклад, тематичний контент краєзнавчих наративів дисертантка визначає то як групи (с. 6), то як підгрупи (с. 22) або історичний контент в одних випадках як теми, а в інших – як підтеми (пор.: *тема Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР)* (с. 157) і *підтема Тернопільщина в роки Другої світової війни та післявоєнної відбудови (1939 – початку 1950-х рр.)*) (с. 158).

3. Слід уточнити, до якого медіарайону – північного (с. 5) чи центрального (с. 90) належить Зборівський район і газета «Зборівська дзвіниця».

3. Із питань, що залишають простір для дискусій, відзначимо те, що стосується розмежування методів контент-аналізу як одного з основних у роботі та методу кількісно-якісного аналізу, зазначеного у підрозділі 1.2 (с. 58-59).

Разом із тим висловлені зауваження і побажання аж ніяк не применшують загальної високої оцінки наукового доробку О. О. Пелешок та не впливають на позитивне враження від роботи.

Загальний висновок.

Дисертаційна праця О. О. Пелешок відзначається самостійністю, актуальністю порушеної проблематики, концептуальністю викладу та має важливе практичне значення. Чітка логіка дослідження, послідовність викладу та доказовість положень і висновків – це ті характеристики, які надають дисертаційному дослідженню цілісності, повноти, завершеності.

Усе це дає підстави зробити висновок, що дисертація «Красзнавчий наратив районної преси Тернопільщини початку XXI століття» відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» і затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. №44 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її авторка, Пелешок Ольга Олексіївна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 061 «Журналістика».

Рецензент:

доктор філологічних наук, професор,
декан факультету філології і журналістики
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Т. П. Вільчинська

«10» серпня 2022 року